

DOI: 10.32347/2786-7269.2024.9.97-105

УДК 725

Савчук О.М.,

oksana_d19@i.ua, ORCID: 0000-0003-0706-0754,
ЗВО Університет Короля Данила, м. Івано-Франківськ

АРХІТЕКТУРНО-МІСТОБУДІВНА ОРГАНІЗАЦІЯ КОЛИШНЬОГО ГАЗОВОГО ЗАВОДУ В М. ІВАНО-ФРАНКІВСЬК

Висвітлено архітектурно-містобудівну організацію Газового заводу в м. Івано-Франківськ кін. XIX – поч. XX ст. Наведено історичні факти, що свідчать про сталий економічний розвиток та підтримку з боку держави. Розширення газової галузі відбувалось із застосуванням тогочасних передових технологій в архітектурі будівель. Висвітлено характерні особливості містобудівної та ландшафтно-композиційної організації. Об'єкт виступав архітектурною домінантою на вільній від забудов території. Доступне транспортне сполучення та ландшафтні умови сприяли швидкому будівництву та розвитку підприємства.

Подано коротку характеристику архітектури збережених будівель: планувальні особливості, опис декоративних елементів фасадів та приналежність до архітектурних стилів. Визначено основні передумови становлення цієї промислової території. У висновках зазначено головні проблеми та основні шляхи ревіталізації підприємства.

Ключові слова: архітектурно-містобудівна організація; промислові підприємства; Газовий завод; промислова архітектура; історико-архітектурна спадщина.

Постановка проблеми. Початок XX ст. в м. Івано-Франківську відзначається значним будівництвом підприємств нафтогазової галузі. У кін. XIX ст. в центральній частині населеного пункту на вул. Газовій (тепер вул. Дністорвська) був зведений Газовий завод. На поч. XX ст. підприємство підприємство перенесене на вул. Семирадського (тепер вул. Ленкавського). Такі об'єкти ставали ландшафтними домінантами середовища, оскільки зводились на територіях, що були мало забудованими. Також, безперечно, мали потенціал та приносили значний вклад у розвиток економіки регіону. Тепер у західній частині цієї ділянки будується житловий комплекс, а цінна історична забудова потребує дослідження та заходів, що передбачають збереження архітектурної спадщини.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Історико-архітектурні описи окремих об'єктів нафтогазової галузі на території м. Івано-Франківська

здійснені відомим краєзнавцем М.І. Головатим. Ознайомитись з цими матеріалами можна в НРВ «Звід пам'яток історії та культури. Івано-Франківська область». Найбільш вичерпним джерелом, за допомогою якого можна охарактеризувати архітектурно-містобудівну організацію підприємства є ситуаційні плани, технічні креслення та описи Державного архіву Івано-Франківської області [7]. Об'єкт газозаводу неодноразово ставав темою місцевих онлайн-видань [2; 4; 9].

Метою публікації є аналіз архітектурно-містобудівної організації Газового заводу в м. Івано-Франківськ.

Виклад основного матеріалу. Нафтогазова галузь та теренах Прикарпаття стрімко розвивається починаючи з другої пол. XIX ст. У 1853 р. І. Лукасевич, працюючи фармацевтом у львівській аптеці «Під золотою зіркою», власником якої був П. Міколяш, разом із Яном Зегом отримав гас, що за своїми властивостями був придатний для практичного застосування – для освітлення [1, с. 33]. У зв'язку з цим розпочалась активізація діяльності у напрямі розвитку виробництва освітлювального гасу [1, с. 34].

Історія зародження газового підприємства в м. Івано-Франківськ бере свій початок з кін. XIX ст., коли на засіданні міської ради 10 червня 1873 р. було прийнято рішення про його будівництво на вул. Газовій (тепер вул. Дністровська) (Рис. 1). Головне завдання заводу – забезпечити газове освітлення міста [3].

У 1900 р. міська рада прийшла до висновку, що існуючий від 1873 р. газозавод на вул. Газовій вже не задовільняє потреб міста. Було прийняте рішення про побудову нового заводу на ділянці «Лан за Бельведером» в Княгинині, що належала містові. Передбачалося спорудження виробничого

корпусу, складів та адміністративного будинку. Проект був розроблений в технічному бюро магістрату. За конкурсом право на будову здобули підприємці Г. Шльосс і Л. Пфедфер. Будинок введений у дію в жовтні 1902 р. Рік будови викладений на сходах при вході з лівого торцевого боку (Рис. 2). «Станіславів є єдиним містом Галичини, в якому освітлення здійснюється виключно гасом, в той час, як в інших містах газове освітлення було лише частковим», – каже краєзнавець М. Головатий.

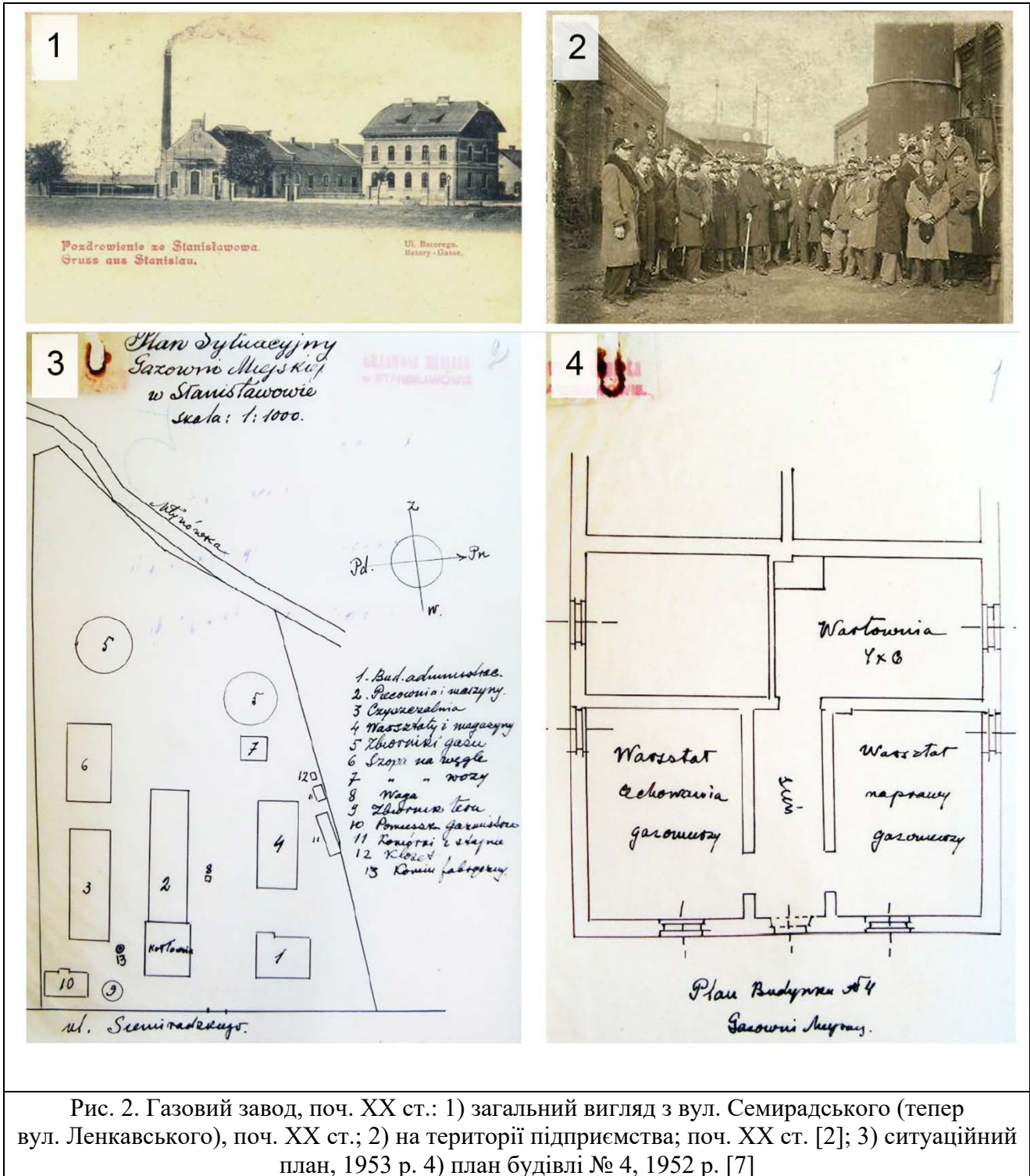

Рис. 2. Газовий завод, поч. ХХ ст.: 1) загальний вигляд з вул. Семирадського (тепер вул. Ленкавського), поч. ХХ ст.; 2) на території підприємства; поч. ХХ ст. [2]; 3) ситуаційний план, 1953 р. 4) план будівлі № 4, 1952 р. [7]

На початку ХХ ст. ділянка заводу обмежувалась зі сходу вул. Семирадського (тепер вул. Ленкавського) [8], із заходу межа проходила по формі потоку Млинівка (тепер тут облаштована дорога між ПАТ «Ласоці» та газовою компанією «Івано-Франківськгаз») і мала розміри приблизно 85 x 150 м. З півночі та півдня, на час будівництва заводу, не було жодної забудови, про що свідчить «План м. Станіслава, 1904 р.» [5]. До його складу входили: адміністративний корпус (первісно був двоповерховий, тепер має надбудований третій поверх), виробничий корпус, будівля майстерень, складів та котельні (збережені дотепер), споруда газгольдера (тепер неіснуюча) та фабричний димар (тепер неіснуючий).

Архівні документи за 1952 р. фіксують розширення території заводу протяжністю із заходу на схід близько 220 м, із півночі на південь – 110 м [6]. Добудовуються інші будівлі та споруди: будинок зліва від виробничого корпусу, де знаходився очищувач (збережений дотепер), газгольдер (неіснуючий), житловий будинок (тепер частково перебудований) та інші допоміжні споруди (зараз неіснуючі) (Рис. 2). Хоча після Другої світової війни газозавод і наростив об'єми випуску світильного газу, але це задовільняло тільки половину потреб міста. Тому уже в грудні 1952 р виконавчим комітетом Станіславської міської ради було прийнято рішення «Про консервацію газового заводу»

Газовий завод у теперішніх умовах розташований у західній частині населеного пункту на вул. Ленкавського (Рис. 3). Висота над рівнем моря – 250 м [6]. Ділянка оточена сельбищною територією, тільки з північного боку межує з колишнім ПАТ «Ласоці». На відстані 650 м протікає р. Бистриця-Солотвинська, а за 350 м знаходиться міське озеро (Рис. 4).

Тепер підприємство не виконує свою первісну функцію. На території заводу збережені три будівлі поч. ХХ ст. (Рис. 5), які мають історико-архітектурну цінність і потребують ремонтно-реставраційних робіт (Рис.5):

– *Адміністративний будинок.* Введений у дію в жовтні 1902 р. Рік будови викладений на сходах при вході в будинок з лівого торцевого боку. Будинок цегляний, триповерховий з напівпідвалом (третій поверх добудований під час реконструкції в радянський час), у плані наближений до прямокутника з виступаючим ризалітом з боку внутрішнього двору. Дах двосхилий, покритий шифером. В оздобленні фасадів використані історичні мотиви, піддані сецесійній стилізації. Автентична частина будинку належить ранній стадії розвитку станіславівської сецесії. Тепер будинок входить у комплекс споруд ВАТ «Івано-Франківськгаз», у ньому містяться підприємства газового сервісу. З 2013 р. у підвальних приміщеннях знаходиться «Газовий музей».

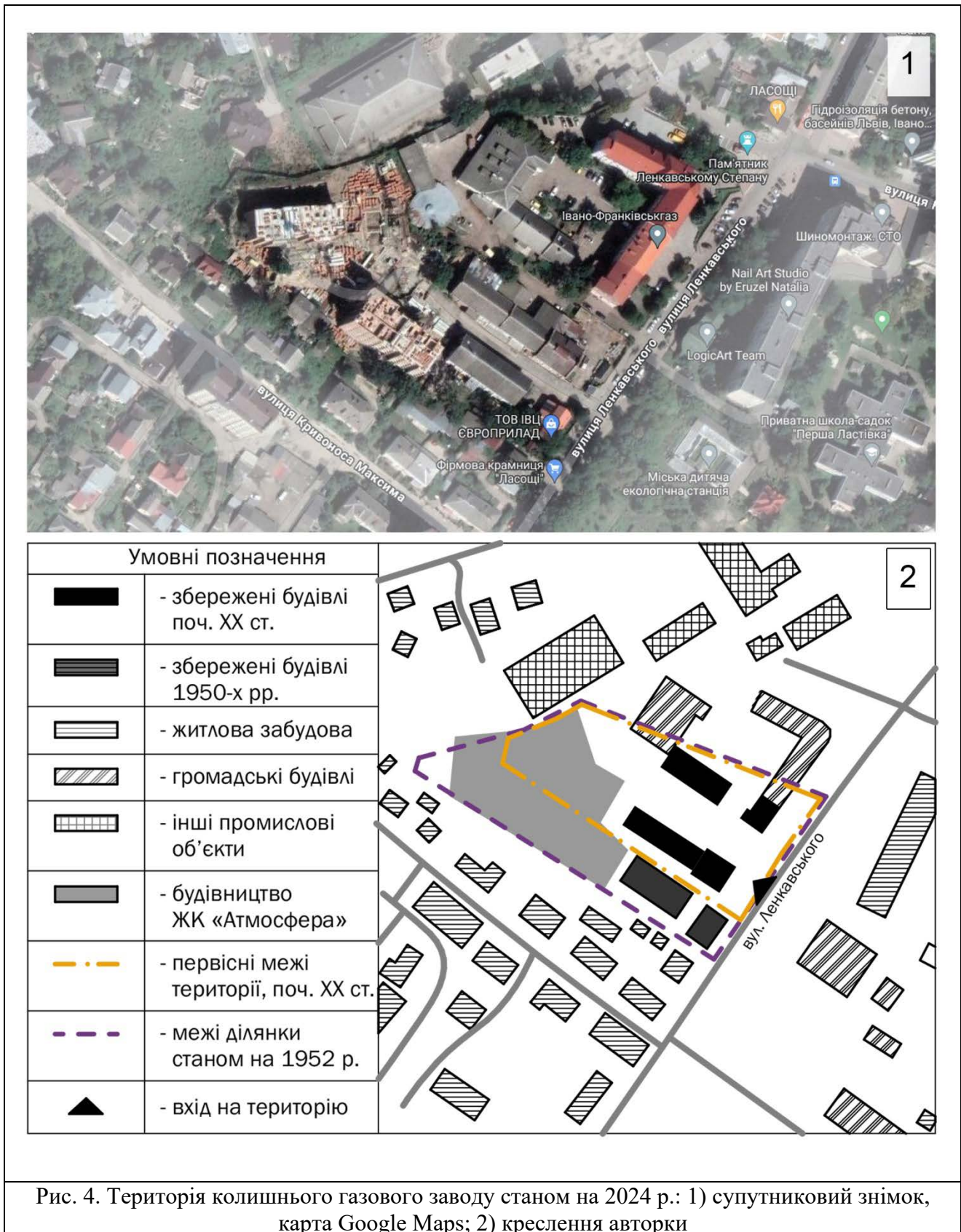

– *Виробнича будівля.* Одноповерхова, цегляна, план складається з двох прямокутних форм різної величини. У південно-східній частині будівлі розміщувалась котельня, в іншій було виробниче приміщення. Архітектурному оформленню фасадів притаманні риси протосецесії. Декоративними елементами фасадів виступають: автентична цегляна кладка; міжповерхові, міжвіконні та підвіконні гладкотиньковані тяги; трикутний фронтон з декоративним завершенням; міжвіконні гладкотиньковані лопатки; оформлення вікон замковими каменями та підвіконними карнизами.

– *Будівля складів та майстерень.* Одноповерхова, цегляна, тинькована. Поле фронту з круглим отвором та профільованим обрамленням. Фасади декоровані гладкотинькованою профільованою тягою, лопатками та підвіконними карнизами. Будинок у доброму стані та входить до комплексу споруд ВАТ «Івано-Франківськгаз».

Рис. 3. Місце розташування досліджуваного об'єкта в межах міста станом на 2024 р.

Основними передумови становлення та розвитку промислової території Газового заводу в м. Івано-Франківськ виступають:

- містобудівні умови;

- ландшафтні особливості;
- економічний розвиток та сприяння держави в прогресі цієї діяльності;
- потреба в освітленні вулиць міста;
- створення нових робочих місць.

Рис. 5. Фотофіксація існуючого стану: 1) Адміністративна будівля, 2019 р.; 2) Складська будівлі, 2019 р.; 3–4) Виробничі будівлі, 2019 р.; 5) Панорамне фото з боку вул. Ленкавського, 2024 р.

Висновки

1. Газовий завод в м. Івано-Франківськ у кін. XIX – поч. XX ст. був одним з найпотужніших підприємств регіону. Відомий краєзнавець М. Головатий

зазначав, що Станіславів був єдиним містом Галичини, в якому освітлення здійснювалося виключно гасом.

2. Містобудівні та ландшафтні умови сприяли швидкому розвитку об'єкта й створенню єдиного композиційного ансамблю архітектурних компонентів.

3. Будівлі одно-, дво- та триповерхові, муровані, цегляні. У планах наближені до прямокутної форми. Фасади піддані сецесійній стилізації.

4. Тепер частина будинків у державній власності, решта належить приватній особі. Потребують детального дослідження та ремонтно-реставраційних робіт.

5. Вважаю, що основними методами, які сприятимуть ревіталізації підприємства та підвищенню цінності історичного середовища, виступатимуть: реставрація, консервація, музеєфікація модернізація та ревалоризація

Література

1. Братичак М.М. Від газолінових заводів Прикарпаття до сучасної нафтопереробної промисловості України. *Нафтогазова галузь України*. 2013. № 2. С. 33–37. URL: <http://elar.nung.edu.ua/bitstream/123456789/3570/1/5538p.pdf>

2. В Івано-Франківську може зникнути ще одна історична кам'яниця. *ПІК*. URL: <https://pik.net.ua/2023/02/01/v-ivano-frankivsku-mozhe-znyknuty-shhe-odna-istorychna-kam-yanytsya-foto/> (дата звернення: 08.06.2024).

3. В мережі розповіли історію одного з найстаріших підприємств Франківська. *Типовий Франківськ*. URL: <https://typical.if.ua/v-merezhi-rozpozvili-istoriyu-odnogo-z-naystarishikh-pidpriemstv-frankivska> (дата звернення: 12.05.2024).

4. Газовий музей у Франківську шукає експонати за винагороду. *Репортер*. URL: <https://report.if.ua/statti/gazovuj-muzej-u-frankivsku-shukaye-eksponaty-za-vynagorodu-foto/>

5. План міста Станіславова. *Центр міської історії*. URL: <https://uma.lvivcenter.org/uk/maps/34450> (дата звернення: 21.05.2024).

6. Публічна кадастрова карта України. *Опендатабот*. URL: <https://opendatabot.ua/> (дата звернення: 18.04.2024).

7. Станіславський облдержархів із дійсною одиницею зберігання. *ДАІФО* (Державний архів Івано-Франківської області). Ф. 6/2 с. Оп. 1. Спр. 611. 2 арк.

8. Федунків З Б. Станіславів на давніх мапах та планах. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2014. 172 с.

9. Франківськ 100 років тому і сьогодні: Газозавод. *Ратуша*. URL: <https://www.ratusha.if.ua/> (дата звернення: 19.05.2024).

Savchuk Oksana,

King Danylo University, Ivano-Frankivsk, Ukraine

ARCHITECTURAL AND TOWN PLANNING ORGANIZATION OF THE FORMER GAS PLANT IN IVANO-FRANKIVSK

The article highlights the architectural and urban planning organization of the Gas Plant in the city of Ivano-Frankivsk in the end of XIX - beginning of XX

century. The given historical facts testify to stable economic development and support from the state. The expansion of the gas industry took place with the use of contemporary advanced technologies in the architecture of buildings. Characteristic features of urban planning and landscape-compositional organization are highlighted. The object was an architectural dominant in an area free from buildings. Accessible transportation and landscape conditions contributed to the rapid construction and development of the enterprise.

A brief description of the architecture of the preserved buildings is given: planning features, description of decorative elements of facades and belonging to architectural styles. The main prerequisites for the formation of this industrial territory have been determined. The conclusions indicate the main problems and main ways of revitalizing the enterprise.

Key words: architectural and urban planning organization; industrial enterprises; Gas plant; industrial architecture; historical and architectural heritage.

REFERENCES

1. Bratyshak M.M. Vid hazolinovykh zavodiv Prykarpattia do suchasnoi naftopererobnoi promyslovosti Ukrainy. *Naftohazova haluz Ukrainy*. 2013. № 2. S. 33–37. URL: <http://elar.nung.edu.ua/bitstream/123456789/3570/1/5538p.pdf> {in Ukrainian}
2. V Ivano-Frankivsku mozhe znyknuty shche odna istorychna kamianytsia. *PIK*. URL: <https://pik.net.ua/2023/02/01/v-ivano-frankivsku-mozhe-znyknuty-shche-odna-istorychna-kamianytsya-foto/> (data zvernennia: 08.06.2024) {in Ukrainian}
3. V merezhi rozpovily istoriiu odnogo z naistarishykh pidpriemstv Frankivska. *Typovi Frankivsk*. URL: [https://typical.if.ua/v-merezhi-rozpovily-istoriyu-odnogo-z-naistarishykh-pidpriemstv-frankivska](https://typical.if.ua/v-merezhi-rozpovili-istoriyu-odnogo-z-naistarishykh-pidpriemstv-frankivska) (data zvernennia: 12.05.2024) {in Ukrainian}
4. Hazovyi muzei u Frankivsku shukaie eksponaty za vynahorodu. *Reporter*. URL: <https://report.if.ua/statti/gazovyj-muzej-u-frankivsku-shukaye-eksponaty-za-vynahorodu-foto/> {in Ukrainian}
5. Plan mista Stanislavova. Tsentriskoj istorii. URL: <https://uma.lvivcenter.org/uk/maps/34450> (data zvernennia: 21.05.2024) {in Ukrainian}
6. Publichna kadastrava karta Ukrainy. Opendatabot. URL: <https://opendatabot.ua/> (data zvernennia: 18.04.2024) {in Ukrainian}
7. Stanislavskiy obldderzharkhiv iz diisnoi u odnyntseiu zberihannia. DAIFO (Derzhavnyi arkhiv Ivano-Frankivskoi oblasti). F. 6/2 s. Op. 1. Spr. 611. 2 ark. {in Polish}
8. Fedunkiv Z.B. Stanislaviv na davnikh mapakh ta planakh. Ivano-Frankivsk: Lileia-NV, 2014. 172 s. {in Ukrainian}
9. Frankivsk 100 rokiv tomu i sohodni: Hazozavod. Ratusha. URL: <https://www.ratusha.if.ua/> (data zvernennia: 19.05.2024) {in Ukrainian}